

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE **ÇOCUK HAKLARI**

KASIM 2020

Mülteci
Hakları Derneği
INTERNATIONAL REFUGEE RIGHTS ASSOCIATION

İHH
İNSANI YARDIM VAKFI

© TÜM HAKLARI SAKLIDIR

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI

Giriş

Çocuk kelimesi köken olarak Latince suskun, dilsiz, konuşamayan gibi anlamlara gelen *infans* kelimesinden gelmektedir. Bu terim Roma'da 0-7 yaş aralığındaki çocukları kapsamaktaydı. Bu kabul zamanla ve kültürlerle göre yüzyıllar içerisinde değişikliklere uğramış olsa da çocuk teriminin en kesin ve en geniş kabul gördüğü anlamıyla tanımlanması 1989 tarihinde kabul edilen *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* ile olmuştur. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilk maddesinde çocuk; *‘Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşlarda reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır’* şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım ve diğer metinlerdeki tanımlar dikkate alındığında çocuk, hakları ve saygınlığı olan bir insan olarak kabul edilmelidir. Çocuğu karakteriz eden savunmasızlık ve gençlik durumları onun kendini koruyacak ve savunabilecek yetkinlikten mahrum olduğunu göstermektedir. Bu nedenle çocuğun onu koruyacak bir nesneye ihtiyacı vardır ve çocuk haklarını korumak üzere ilan edilen metinler ve oluşturulan kurumlar bu konu hakkında çalışmaktadırlar.

Birleşmiş Milletler'in dili, dini, ırkı, cinsiyeti, doğum yeri ve maddi durumu ne olursa olsun dünya üzerindeki her çocuğun hakkı olduğu fikrinden hareketle 20 Kasım 1989 tarihinde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme başlığı altında kabul ettiği sözleşme ile 18 yaşından küçük olan herkes çocuk sayılmakta ve bu sözleşmenin sağladığı haklardan yararlanabilmektedir. Dünyadaki 196 ülkenin yürütmeyi kabul ettiği 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Amerika Birleşik Devletleri tarafından imzalanmış olsa da kabul edilmemiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 14 Eylül 1990 yılında imzalamış, 4 Mayıs 1995 yılında ise onaylayarak ülkedeki tüm çocukların bu sözleşme ile belirlenmiş olan haklarını garanti altına almayı ve ulusal yasaları ve uygulamaları bu sözleşmeye uygun hale getirmeyi taahhüt altına almıştır. Bu açıdan Çocuk Hakları Sözleşmesi dünyada en çok ülke tarafından kabul edilmiş uluslararası belge olma özelliği taşımaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Temel Metinler & Organizasyonlar

Çocuk haklarının korunmasına yönelik en geniş kapsamlı ve yüksek oranda kabul görmüş olan metin Birleşmiş Millet tarafından oluşturulan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi temelde 4 ilke üzerine kurulmuştur. Bunlar; (1) çocuk haklarının bütün

çocukları kapsadığı fikrinden hareketler dili, dini, ırkı, cinsiyeti, doğum yeri ve maddi durumu ne olursa olsun çocuklar arasında ayrımcılık yapmamak; (2) her durumda ilk olarak çocuğun yararını düşünerek çocuğun üstün yararını gözetmek; (3) çocuğun yaşam hakkını korumak ve sağlıklı gelişimini desteklemek; (4) çocuğun kendi görüşlerini ifade edebilme ve katılım hakkını korumaktır. Bu 4 temel hak sözleşmeyi oluşturan diğer haklara temel oluşturmaktadır. Sözleşme bu temel prensipler etrafında şekillenen 54 maddeden oluşmaktadır. Bu sözleşmenin korunabilmesi ve uygulanabilmesi ise ailenin, toplumun ve devletin göstereceği çabalar ile doğru orantılıdır.

Uluslararası düzeyde çocuk haklarını korumaya ve uygulamaya yönelik denetim yapan en yetkili organ Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren ve 18 bağımsız uzman oluşan Çocuk Hakları Komitesi (CRC) iken yine Birleşmiş Milletler tarafından görevlendirilmiş olan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ise çocuk haklarının korunmasını savunmak, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak ve çocuklar için gerekli fırsat alanlarını oluşturmakla görevli bir organizasyon olarak faaliyet yürütmektedir. Türkiye’de ise Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin hükümlerinin uygulanması ve izlenmesi ile yetkili kurum Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’dür. Bunun yanı sıra, ülkemizde çocuk hakları alanında faaliyet gösteren birçok sivil toplum kuruluşu da bulunmaktadır.

Çocukların Maruz Kaldıkları Temel Hak İhlalleri

Dünya üzerindeki çocukların haklarını koruyabilmek ve geliştirebilmek adına faaliyet gösteren uluslararası organizasyonlara ve birçok ülkenin kabul ettiği sözleşmelere rağmen her yıl milyonlarca çocuk en temel haklarından dahi mahrum bir şekilde şiddet, istismar ve çeşitli sömürülere maruz kalmaktadır. Çocuklar, en temel haklarından mahrum bir şekilde işçi ve asker olarak kullanılmakta, zorla fuhuş yapmaya zorlanmakta, fiziksel, cinsel ve duygusal şiddete maruz kalmakta ve çatışmalardan dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Tüm bunların yanı sıra, her yıl binlerce çocuk çeşitli sebeplerle kaçırılmakta ve ortadan kaybolmaktadır.

Çocuk İşçiliği

Çocuk haklarına yönelik en büyük ihlallerden biri çocuk işçiliğidir. Çocuk işçiliği ve sömürü bugünün dünyasında milyonlarca çocuk için her günlük tekrar eden acı bir gerçektir. Bu çocuklar tehlikeli koşullar altında çalışmalarının yanı sıra çoğu zaman çocuk istismarına ve sömürüye de maruz kalmaktadırlar. Çocuk işçiliği en genel anlamıyla özellikle 0-15 yaş

aralığındaki çocukların çocukluklarını yaşamalarını engelleyen, çocukları potansiyellerinden, saygınlıklarından, eğitimlerinden alıkoyan, fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimleri açısından zararlı olabilecek işler olarak tanımlanabilir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk işçiliğini yasaklamaktadır.

Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Eylem Sözleşmesi de çocuk işçiliğiyle mücadelede önemli kararlardandır. Ancak, BM raporlarına göre bugün dünyada 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır ve bu çocukların 73 milyonu oldukça riskli sayılabilecek işlerde çalıştırılmaktadır. Bu rakamlara göre dünyada her on çocuktan biri çocuk işçi olarak çalıştırılmaktadır. Dünyadaki her on çocuk işçinin dokuzu ise Afrika ve Asya-Pasifik bölgesinde çalışan çocuklardır. Yüksek gelirli ülkelerde ise 2 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Çocuk işçiliği mağdurlarının %48'ini 5-11 yaş aralığındaki; %28'ini 12-14 yaş aralığındaki ve %24'ünü 15-17 yaş aralığındaki çocuklar oluşturmaktadır. Çocuk işçilerin en yoğun görüldüğü sektör %71 ile tarım sektörü iken madenlerde çalıştırılan çocuk işçilerin oranı ise %12'yi bulmaktadır. Çocuk işçilerin %38'i kız, %62'si ise erkektir.

Çocuk Askerler

Çocuk haklarına yönelik bir diğer ihmal ise savaş ve çatışma bölgelerinde asker olarak kullanılan ve bu çatışma ve savaş ortamlarında yaşayan çocuklara yönelik ihlallerdir. Oysaki, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 38. ve 39. maddelerinde sözleşmeye taraf olan devletlerin 15 yaşından küçük olan çocukların çatışmalara doğrudan katılmaması için gerekli tüm tedbirleri almaları gerektiği açıkça belirtilmektedir. Buna ek olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocukların silah altına alınmamasını tam olarak garanti altına almadığı düşüncesiyle 25 Mayıs 2000 tarihinde kabul edilen ve 12 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe giren *Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol (OPAC)* çıkarılmıştır. Bu ek protokol 170 ülke tarafından imzalanıp kabul edilmişse de taraf devletlerin birçoğu hâlâ çocuk askerler konusunda çocukları çatışma saflarından uzak tutmaya yönelik sorumluluklarını yerine getirmemektedir.

Günümüzde milyonlarca çocuk, meydana gelmelerinde hiçbir sorumlulukları olmadığı çatışmalarda ve savaşlarda çocuk asker olarak kullanılmaktadır ve bu çatışmalar ve savaşlar sırasında çoğu zaman en temel hakları dahi tamamen ihlal edilmektedir. *Save the Children* adlı sivil toplum kuruluşunun raporuna göre çatışma bölgelerindeki çocuk ihlallerinin sayısı 2010

yılından bugüne kadar tam üç katı artış göstermiştir. Ayrıca, bu çatışmalardan ve savaşlardan dolayı ortaya çıkan yetersiz beslenme, sağlık hizmetlerine ulaşım, temiz suya ulaşım gibi sorunlar ve bunların sebep olduğu diğer ardıl problemler nedeniyle her yıl yüz binlerce çocuk yaşamını yitirmektedir. 420 milyon çocuk dünya üzerindeki çatışma bölgelerinde yaşamaktadır ve bu rakam dünya üzerindeki çocukların yaklaşık olarak beşte birine denk gelmektedir. Bu rakam 2016 yılından bugüne dek 30 milyon artmıştır. Çatışma bölgesinde yaşayan bu çocukların 142 milyonu ise çatışmaların en yoğun olduğu ve bu çatışmalar sebebiyle günlük ortalama olarak 1000 insanın yaşamını yitirdiği sıcak çatışma bölgelerinde yaşamaktadır.

Asya’da 195 milyon çocuğun çatışmalardan etkilenen bölgelerde yaşadığı bilgisi kıtayı en fazla çocuğun çatışmalardan etkilendiği bölge haline getirmektedir. 35 milyon çocuğun çatışmalardan ve savaşlardan etkilendiği Orta Doğu ise oransal olarak en fazla çocuğun çatışmalardan etkilendiği bölgedir ve bu sayı bölgedeki çocukların %40’ına denk gelmektedir. Afrika’da ise 152 milyon çocuk çatışma ve savaşlarla mücadele etmektedir ki bu durum Afrika’daki her dört çocukta birinin çatışma ve savaş bölgelerinde yaşadığını göstermektedir. Sadece 2017 yılında çatışma bölgelerindeki çocukların öldüğüne ve sakatlandığına dair Birleşmiş Milletler tarafından da doğrulanmış 10.677 kayıt bulunmaktadır. *Landmine Monitor*’a göre 2017 yılında mayın ve diğer patlayıcı maddelerden dolayı yaşamını yitiren çocukların sayısı bu tür silahlarla yaşamını yitirmiş olan tüm sivillerin %47’sini oluşturmuştur. Çocuklar için en kötü durumda olan 10 çatışma bölgesi Afganistan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Irak, Mali, Nijerya, Somali, Güney Sudan, Suriye ve Yemen olarak kabul edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ise silahlı çatışma durumlarında çocuklara yönelik en ciddi ihlalleri çocukların öldürülmesi ve sakatlanması, çocukların askere alınması ve asker olarak kullanılması, çocuklara yönelik cinsel şiddet, çocukların kaçırılması, okullara ve hastanelere yönelik saldırılar ve insani yardım erişiminin engellenmesi olarak belirlemiştir. Birleşmiş Milletler’in, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve aktivistlerin çabalarıyla 2017 yılında Kongo ulusal ordusu ve Filipinler’deki Moro İslami Kurtuluş Cephesi, çocukları çatışma cephelerinden uzak tutabilmek için çeşitli önlemler almışlar ve bu yöndeki olumlu uygulamaları sonucunda Birleşmiş Milletler’in oluşturduğu ve çocukları asker olarak kullanan orduların ve silahlı grupların yer aldığı “‘Utanç Listesi’nden çıkarılmışlardır. Ancak hâlâ küresel çapta 250.000 çocuk askerin dünyanın 20’den fazla ülkesinde çocuk asker olarak kullanıldığı ve bunların %40’ının ise kızların oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Çocuklara Yönelik Fiziksel, Cinsel ve Duygusal Şiddet

Çocuk haklarının en insanlık dışı ihlal edildiği durumlardan biri de çocukların cinsel, fiziksel ve duygusal istismarıdır. Ancak, çocuklara yönelik cinsel istismarla ilgili veri toplamak mağdurların çoğunun maruz kaldıkları bu durumu bildirememesi ya da bildirmek istememesi sebebiyle oldukça zordur fakat yetkililere bildirilen cinsel istismar mağduriyetlerini baz alarak yapılan tahminler cinsel istismar trajedisinin bazı ülkelerde oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Teknolojinin de gelişmesiyle hızla yayılan cinsel istismar eylemlerinden en çok etkilenen gruplardan biri de şüphesiz ki çocuklar olmaktadır. Örneğin; İnternet İzleme Vakfı (IWF) 2016 yılında çocuklara yönelik cinsel istismar materyalleri içeren 57.335 URL tespit etmiştir. Bunların %60'ının Avrupa'da, %37'sinin ise Kuzey Amerika'da tespit edildiği bildirilmiştir. Bu bağlantıların en yoğun olduğu ülkeler ise Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Fransa ve Rusya Federasyonu olarak listelenmiştir. Ayrıca, 2015-2016 yılları arasında Avrupa ülkelerinde internet sitelerine 4,4 milyon çocuk istismarı görüntüsü ve videosu konmuşken bu sayı 2017 yılında 8,2 milyona yükselmiştir.

Birleşmiş Milletleri tarafından küresel çocuk istismarına yönelik yayınlanan bir rapora göre ise dünya üzerindeki her 10 kızdan 1'inin cinsel istismara uğradığı belirtilmektedir. Raporda, yalnızca 2012 yılında 95.000 çocuğun bu sebeple öldüğü tespiti de yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) 2020 yılında "Çocuklara Yönelik Şiddet" başlığıyla paylaştığı bilgilere göre 2019 yılında yaşları küresel çapta 2-17 yaş arası 1 milyardan fazla çocuğun fiziksel, cinsel veya duygusal şiddet veya ihmal yaşadığı tahmin edilmektedir. Buna ek olarak, 2-4 yaş arası 300 milyon çocuk düzenli olarak ebeveynleri ve bakıcıları tarafından fiziksel ve/veya psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Ayrıca, her 5 kadından 1' ve her 13 erkekten 1'i 0-17 yaş aralığındayken en az bir kez cinsel istismara uğradığını söylemektedir. 20 yaş altındaki 120 milyon kız ve genç ise zorla cinsel ilişkiye maruz kaldığını bildirmektedir. Çocukluk dönemlerinde fiziksel, cinsel ya da duygusal olarak kötü muameleye maruz kalmış bireyler yaşamlarının sonraki dönemlerinde fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarıyla karşılaşabildikleri gibi sosyal yaşamlarında ve iş hayatlarında da çeşitli sorunlar yaşama olasılıkları oldukça yüksektir.

Ayrıca, istismara uğramış bir çocuğun yetişkin olarak başkalarını istismar etme olasılığının daha yüksek olduğu ve böylece şiddetin bir nesilden diğerine aktarıldığı gerçeğinin de unutulmaması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) 34.-35. ve 36. maddeleri devletlerin çocukları onlara zarar verecek her türlü sömürüye ve istismara karşı korumasını gerektiğini açıkça bildirmektedir.

Çocuk Mülteciler

En temel çocuk haklarından mahrum kalan bir diğer grup ise mülteci çocuklardır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin açıkladığı rakamlara göre 2019 yılının sonunda dünya genelinde 79,5 milyon zorla yerinden edilmiş insan bulunmaktadır. Bu insanların ise yarısı 18 yaşının altında olan 26 milyonu mülteci statüsündedir. 17 milyon çocuk ise çatışma, savaş ve iç savaş gibi nedenlerden dolayı kendi ülkeleri içinde zorla yerinden edilmiştir. Çocuklar dünya nüfusunun üçte birinden azını oluşturmalarına rağmen trajik bir şekilde, dünyadaki mültecilerin yarısını oluşturmaktadırlar. Bugün, yaklaşık 33 milyon çocuk doğduğu ülke dışında yaşamaktadır. 3,7 milyon çocuk ise mülteci kampları ve toplama merkezlerinde yaşamaktadır. Ayrıca, bu insanların çok büyük bir kısmı eğitim, sağlık ve dolaşım özgürlüğü gibi en temel haklarından dahi mahrum şekilde yaşamaktadırlar.

Mülteci çocukların %52'si, zorla yerinden edilmiş çocukların ise %90'ından fazlası düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. İçerisinde bulunduğumuz pandemi süreci ve bu ülkelerin sağlık sektöründeki yetersiz imkanları da göz önünde bulundurulduğunda durumun ciddiyeti daha da artmaktadır. Bunun yanı sıra, dünyadaki mülteci nüfusunun yarısını oluşturan çocuklardan 110.000'i ailelerinden ayrılmış çocuklardır. Sadece 2018 yılında 27.600 ailesinden ayrılmış refakatsiz çocuk çeşitli ülkelere sığınma talebinde bulunmuştur. Mülteci çocukların yararlanamadığı en temel çocuk haklarından biri de Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesinde de açıkça belirtilen, çocuğun eğitim hakkıdır. Dünya üzerinde 3,7 milyon mülteci çocuk bu en temel haktan mahrum olarak yaşamaktadır. Dünyadaki tüm mültecilerin üçte ikisinden fazlasını beş ülkeden gelen insanlar oluşturmaktadır. Suriyeli mülteciler dünyadaki mülteci nüfusunun neredeyse üçte birini oluştururken, onu Venezuela, Afganistan, Güney Sudan ve Myanmar'dan kaçan mülteciler izlemektedir. Dünya üzerindeki mültecilerin %85'i gelişmiş ülkelerde yaşarken, en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkeler ise sırasıyla ise Türkiye, Kolombiya, Pakistan, Uganda ve Almanya'dır.

Tüm bunların yanı sıra, her yıl yaklaşık olarak 1,2 milyon çocuk kaçırılıyor ve çoğunluğunu kız çocuklarının oluşturduğu 2 milyon çocuk ise seks endüstrisinde zorla fuhuş yaptırılarak cinsel istismara uğruyor. Vakaların tümünü raporlamak oldukça güç olsa da 150 milyon kız çocuğunun ve 73 milyon erkek çocuğun zorla cinsel ilişkiye ya da fiziksel temas içeren cinsel sömürüye ve istismara maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca, dünya çapında 60 milyondan fazla kadın henüz 18 yaşına gelmeden evlenmiştir. Bu evliliklerin birçoğunun ise zorla yapılan evlilikler olduğu tahmin edilmektedir. Çocuk yaşta evliliğin en sık görüldüğü bölge ise Güney Asya'dır.

Kayıp Mülteci Çocuklar

Ülkelerinde meydana gelen savaş veya silahlı çatışmalar sebebiyle zaruri göç kapsamında göç eden çocuk mültecilerin önemli bir kısmı kaybolmuştur. Bu kayıp mülteci çocukların ekseriyetle refakatsiz çocuklardan meydana geldiği bilinmekte olup hâlihazırda bu çocukların akıbetleri bilinmemektedir. Kayıp çocuk ibaresinden anlaşılması gereken pek açık ve net olmasına karşın dünya geneli bir tarafa sadece Avrupa’da dahi kayıp mülteci çocuklara dair net rakamları tespit etmek, kapsamlı ve karşılaştırmalı veriler olmaması sebebiyle mümkün değildir. Kayıt sistemindeki noksanlıklar, aynı anda birçok yerde kayıt yapılmış olması, yetersiz kişisel bilgiler gibi sebeplerle kayıp mülteci çocuk nüfusu hakkındaki net bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak bazı uluslararası kuruluşlar tarafından zaman zaman yayınlanan raporlarda zikredilen veriler üzerinden bir değerlendirmede bulunmak mümkündür.

Bu bağlamda kayıp mülteci çocuklara ilişkin Avrupa Polis Teşkilatı’nın (EUROPOL) 2016 senesine ait verileri bu konudaki en somut ve güncel verilerdir. İlgili verilerde Avrupa’da bulunan kayıp mülteci çocuk sayısının 10.000 civarında olduğu belirtilmiştir. Fakat kayıtlara geçmeyen vakaların da olduğu nazara alındığında belirsiz rakamın 10.000’in çok daha üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Zira Avrupa’da neredeyse her iki dakikada bir çocuğun kaybolduğu rapor edilmiştir. UNICEF’in (BM Çocuklara Yardım Fonu) verilerine göre ise 2019 senesinde sadece 202.945 mülteci çocuk, Avrupa ülkelerinde kayıt altına alınmıştır. Bu durum ise kayıtlara geçmeyen vakalarla beraber Avrupa’da bulunan kayıp mülteci çocuk sayısının 10.000’in çok daha üzerinde olduğuna ilişkin tezi doğrulamaktadır.

Çocuk mültecilere ilişkin uluslararası düzenlemelerin başında MHSDCS (Mültecilerin Hukuki Statülerine Dair Cenevre Sözleşmesi) ile BMÇHS (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi) gelmektedir. Çocuklar açısından herhangi bir özel hüküm içermeyen MHSDCS, herhangi bir yaş sınırlaması getirmediği için çocuk mülteciler bakımından da uygulama alanı bulmaktadır. Bunun yanında BMÇHS hem geneli itibari ile hem de “*Mülteci Çocukların Durumlarına Özgü Hakları*” başlıklı 22. maddesi itibari ile çocuk mültecilerin korunmasına yönelik en önemli sözleşme olarak uluslararası alanda kabul görmektedir.

BMÇHS’nin 1. maddesine göre çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır. Sözleşmenin 2. maddesi kapsamında ise taraf devletler, sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık,

doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler. Buradan, sözleşmeye taraf devletlerin kendi vatandaşı olan çocukları tanıdıkları tüm hakları mülteci çocuklara da tanımakla mükellef oldukları açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, çocuk haklarına ilişkin en önemli sözleşme olarak kabul gören BMÇHS'deki temel ilke “*çocuğun yüksek yararı*” olup bu ilke sözleşmenin 3. maddesinde ele alınmıştır. İlgili maddenin 1. fıkrasında kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararının temel düşünce olduğu belirtilmiştir. 2. maddede ele alınan taraf devletlerin kendi vatandaşı olan çocukları tanıdıkları tüm hakları mülteci çocuklara da tanımakla mükellef oldukları hususu dikkate alındığında sözleşmenin 3. maddesinde zikredilen “*çocuğun yüksek yararı*” ilkesinin mülteci çocuklar açısından da geçerli olduğu müşahade edilecektir.

BMÇHS'nin “Mülteci Çocukların Durumlarına Özgü Hakları” başlıklı 22. maddesinin 1. fıkrasında ise taraf devletlere ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun BMÇHS'de ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiştir.

Türkiye’de Çocuk Hakları ve Çocuk Haklarına Dair Gelişmeler

2018 yılı verilerine göre 0-14 yaş arasındaki çocuk nüfusu %23,4 ile Türkiye nüfusunun ciddi bir oranını temsil etmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça genç bir nüfus yapısına sahip olan Türkiye’de çocuk haklarıyla ve çocuklara sağlanan fırsatlar konusunda önemli gelişmeler yaşanmaktadır fakat dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesinde belirtilen hakların tümünden yararlanamayan çocuklar da bulunmaktadır. Bu durum ülkenin ekonomisiyle, toplumsal ve siyasi yapısıyla ve hatta coğrafi yapısıyla ilgili olabilmektedir. Şüphesiz ki çocuk haklarının tam olarak gerçekleştirilmesi için zaman ve çaba gerekmektedir.

Bu doğrultuda Türkiye,1995 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni onaylamıştır ve bu tarihten sonra Avrupa Birliği’ne uyum süreciyle de bağlantılı olarak çocuk hakları konusunda çeşitli yasal ve idari değişiklikleri yürürlüğe koymuştur. Bu değişikliklerle birlikte erken yaşta evlendirilen çocuklar, çocuk işçiliği ve sokak çocukları gibi konulara daha çok odaklanılmıştır.

Özellikle Suriye'deki çatışma ortamından kaçarak Türkiye'ye sığınan mültecilerle birlikte mülteci çocuklar konusu da gündeme gelmiştir. Ayrıca Türkiye, Birleşmiş Milletler bünyesinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek olarak hazırlanan çeşitli protokolleri de onaylayarak yürürlüğe sokmuştur. Bunun yanı sıra Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanan Çocuk İstihdamına İlişkin 138 ve 182 sayılı Sözleşmeleri de kabul etmiştir.

Türkiye'deki çocuk haklarına dair rakamlar ise çocuk haklarına dair ciddi adımlar atılması gerekliliğini göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre 2014-2017 yılları arasında 59, 284 çocuk cinsel istismara maruz kalmıştır. Bu çocukların 7 bin 466'sı erkek, 51 bin 818'i ise kız çocuklarıdır. Ayrıca, 2002-2017 yılları arasındaki cinsel istismar suçlarına yönelik verilere Adalet Bakanlığı'nca engellendiği için ulaşılamadığına dair eleştiriler vardır. Oysaki; Avrupa Konseyi tarafından ilan edilen ve Türkiye'nin de 2011 yılında onaylayarak 2012 yılında yürürlüğe koyduğu *Çocukların Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Sözleşme (Lanzarote Sözleşmesi)* gereğince taraf devletlerin bu suçu işlemiş faillerin bilgilerini kaydetmesi ve saklamasını zorunludur. Ayrıca, Türkiye'de küçük yaşta evlendirilen çocukların sayısının da azımsanamayacak oranda olduğu bilinmektedir. Bu oranın kırsal kesimlerde daha da arttığı ise bir diğer gerçektir.

TÜİK tarafından yayınlanan 2019 Çocuk İşgücü Anketi'ne göre Türkiye'deki çocuk işçilerin %79,7'si 15-17 yaş, %15,9'u 12-14 yaş ve %4,4'ü 6-11 yaş aralığındadır. Bu çocuk işçilerin %70,6'sını erkek çocuklar oluştururken %29,4'ünü ise kız çocuklar oluşturmaktadır. 2018 yılı hükümet tarafından "*Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı*" ilan edilmesine rağmen İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (İSİG) verilerine göre 2013-2018 yılları arasında 319 çocuk işçi yaşamını kaybetmiştir. Bunların 100'ü ise 14 yaşın altındaki çocuklardır. Bu rakamlar, Anayasa'nın 50. maddesi ve İş Kanunu'nun 71. ve 85. maddelerinde yer alan 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasının yasak olduğuna dair ifadeler göz önünde bulundurularak incelendiğinde Türkiye'de çocuk haklarının çocuk işçiliği altında ihlal edilmesine dair daha kesin yargılara varılmasında yardımcı olmaktadır.

Türkiye'de çocuk haklarına dair en tartışmalı konulardan biri de anadilde eğitim konusudur. Devletin bu konuda Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17., 29. ve 30. maddelerini ihlal ettiğine dair eleştiriler vardır. Son olarak, COVID-19 salgını sebebiyle uzaktan eğitim sistemine geçiş yapılarak çocukların daha sağlıklı bir şekilde eğitimlerine devam etmeleri amaçlanmış olsa da birçok çocuk internet erişimi veya gerekli teknolojik cihazlara sahip olmadığı için eğitimlerine devam edememektedir.

Sonuç Yerine

Çocuklara yönelik hak ihlalleri dünyadaki çatışmaların, çatışmalara bağlı göçlerin, teknolojinin ve değerlerin metalaşmasının artmasına bağlı olarak hızla artmaktadır. Bunun yanı sıra, önceki dönemlerde belirli alanlarda görülen çocuklara yönelik hak ihlalleri 21. yüzyılda çağın getirdiği gelişmelerle beraber yeni ihlal alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Tüm bu bilgiler göstermektedir ki; sayıları ve oranları yıllara ve bölgelere göre değişiklik gösterse de dünya üzerindeki çocukların büyük bir kısmı en temel haklarının bir ya da daha fazlasının ihlal edildiği bir dünyada yaşamışlardır ve yaşamaktadırlar. Bu hak ihlalleri çeşitlidir ve birçok çocuğun yetişkinlik dönemlerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Öyle ki, gelişen teknolojiye, çeşitlenen imkanlara ve geçmiş dönemlere kıyasla çok daha hızlı ve aktif olan haberleşme ağına rağmen bugün milyonlarca çocuğun en temel tüm insanlığın gözleri önünde ihlal edilmektedir. Verilen rakamlar durumun ciddiyetini göstermesi açısından önemli olsalar da çocuklara yönelik hak ihlallerinin önlenmesi adına atılacak adımlar için rakamların yerini adalet, eşitlik, saygı ve hoşgörü kavramların alması ve çocuklara yönelik ihlallere karşı gösterilecek tepkilerin her türlü siyasi, ekonomik ve benzeri çıkarların üzerinden tutulması gerekmektedir.

Ayrıca, ihlale neden olan kişi, kurum ve hatta devletlerin ağır yaptırımlara maruz bırakılarak cezalandırılması, çocukların uluslararası sözleşmelerce belirlenen haklarının korunması için oldukça büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayıdır ki; çocuk hakları en geniş kapsamıyla Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile garanti altına alınmış olsalar da bu hakların korunması ve uygulanması süreçlerinde devletlere, sivil toplum kuruluşlarına ve toplumlara da önemli görevler düşmektedir.

Kaynakça

Birleşmiş Milletler Resmi Web Sitesi, Erişim: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/children/index.html>, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2020

Child Soldiers International, *Annual Report 2017-18*, 2018

Danzhen You & Naomi Lindt & Rose Allen & Claus Hansen & Jan Beise & Saskia Blume, *Migrant and displaced children in the age of COVID-19: How the pandemic is impacting them and what can we do to help*, Migration Policy Practice, Cilt: 10 Sayı:2, 2020

Dışişleri Bakanlığı, ‘‘Çocuk Hakları Konusunda Türkiye’de Yapılan Çalışmalar’’, Erişim: http://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye_de-yapilan-calismalar.tr.mfa, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2020

George Graham & Mariam Kirollos & Gunvor Knag Fylkesnes & Keyan Salarkia & Nikki Wong, *Stop the War on Children: Protecting Children in 21st Century Conflict*, Save the Children, 2019

Karin Arts & Dinand Webbink & Myrthe de Jong, *The KidsRights Index 2020*, Kid Rights Foundation, 2020

UN Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, *The Six Grave Violations Against Children During Armed Conflict: The Legal Foundation*, Working Paper No:1, 2013

Kidsrights.org, ‘‘Child Labor’’, Erişim: <https://kidsrights.org/childrens-rights/child-labor/>, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2020

Landmine and Cluster Munition Monitor, *Landmine Monitor 2017*, 2017

Nurcan İpek, *Arkaik ve Klasik Dönem Roma Ailesinde Çocuk ve Yeni Doğan Bebeğin Terk Edilmesi Meselesi*, MÜHF- HAD, C.23, Sayı:2, 2017

Samantha Wauchope, *The State of the World’s Children 2019: Growing Well in a Changing World: Children, Food And Nutrition*, UNICEF, 2019

Samantha Wauchope, *The State of the World's Children 2017: Children in a Digital World*, UNICEF, 2017

Sevil Lale Kurt, *Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Sayı: 36, 2016

UNICEF Türkiye, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 2004

Zülfiye Zeynep Bakır, *Global Report on Children*, İNSAMER, 2018